

Izazovi i pitanja

Izazovi odrastanja i roditeljstvo

Marta Ljubešić

Rasprave o dramatičnom padu nataliteta u Hrvatskoj ili o mjerama pronatalitetne politike barataju upozoravajućim brojevima i prognozama. Ovaj bi kratki tekst, međutim, želio potaknuti na razmišljanje o tome kako u postojećim uvjetima odrastaju mala djeca i s kojim se odgojnim izazovima suočavaju njihovi roditelji. Koje su temeljne potrebe male djece i kako se njima odgovara u društvenim uvjetima u nas? Tekst se ne osniva na brojčanim podacima, nego na kliničkim opažanjima autorice u savjetodavnom radu s obiteljima male djece.

Posljednjih desetljeća obitelj prolazi kroz radikalne promjene u svim postindustrijskim društvima, pa i u hrvatskome. Hrvatska populacija nosi u sebi još i psihičke posljedice rata i tranzicijskog razdoblja. Promjene u sustavu vrijednosti i načinu života umnogome mijenjaju obitelj i položaj djece u obitelji: djeca sve češće imaju oba zaposlena roditelja, starije roditelje, češće negoli prije žive u nepotpunoj obitelji ili uz roditelje od kojih je samo jedan njihov biološki roditelj. Odrastaju okružena s manje braće i sestara i ostalih srodnika negoli su to njihovi roditelji, zajednički život s djedom i bakom više je iznimka negoli pravilo. Susreti s rođacima su malobrojni, a novu važnost dobivaju odgojitelji u dječjim jaslicama i vrtićima te vršnjaci iz odgojnih skupina. No s njima se, u pravilu, ne grade trajni odnosi jer su oni dio tek jedne kraće životne epizode. Sve zajedno pridonosi još istaknutijoj ulozi roditelja u podizanju i odgoju djece kao jedine trajne sastavnice konteksta odrastanja. Ove su promjene pojačale i istraživački interes za obitelj i općenito probleme roditeljstva, te su temi roditeljstva posvećeni cijeli priručnici i za roditelje (dovoljno je pogledati izloge knjižara), i za

stručnjake (npr. *Handbook of parenting* u pet knjiga od kojih svaka ima petstotinjak stranica¹).

U kliničkom radu² uočavamo kako suvremeni roditelji osjećaju veliku odgovornost za odgoj svoje djece te često strahuju da svojim odgojnim postupcima ne ugroze njihovu budućnost. Kao da manji broj rođene djece dodatno obvezuje na savršenstvo u roditeljstvu i u roditelja stvara osjećaj da sreća i budućnost njihova djeteta ovise isključivo o njihovim postupcima. Zbog toga će često od sebe očekivati previše, a od djeteta premalo. U nastojanju da ne pogriješe u dostizanju nerealno zamišljenih ciljeva mnogi mladi roditelji prestaju slijediti unutarnju intuiciju i postaju nesigurni. Oni katkad teško otkrivaju vlastite potencijale i spontane načine u ophođenju i poticanju svojeg djeteta, te previše toga nastoje staviti pod racionalnu kontrolu i izvesti na besprijekoran, »knjiški« način. Tomu, sigurno, pridonosi manjak dobrih uzora i općenito neiskustvo oko male djece. Većina se mladih ljudi upozna s dojenčecom tek kao vlastitim djetetom, a da prije toga nisu imali iskustva s djecom te dobi kao braćom, susjedima, nećacima i sl., niti su imali prigode promatrati kako se okolina bavila njima. Mlade su obitelji često izolirane i to ranjivije na društveni pritisak i pomodarstvo. Prisjetimo se samo brzine i nervoze našega vremena, preprogramiranosti svakodnevice, pa i odmora, društvenog pritiska da se bude uspješan, viđen, svagdje prisutan. Sve to ugrožava obiteljski život, koji sve češće nije usklađen s razvojnim potrebama djece.

Istraživanja kao i iskustvo govore da verbalni naputci i objašnjenja ne mogu smiriti roditeljsku nesigurnost i zabrinutost kad se pojave, te se u mnogim zemljama roditeljima male djece nude intervencijski programi ponajprije usmjereni na ojačavanje roditeljskog samopouzdanja i prevenciju poremećaja u ranoj komunikaciji roditelj–dijete.³

¹ Marck BORNSTAIN (ur.), *Handbook of parenting: Children and parenting* (vol.1), *Biology and ecology od parenting* (vol.2), *Being and becoming a parent* (vol.3), *Social condition and applied parenting* (vol.4), *Practical issues in parenting* (vol.5), Lawrence Erlbaum Associates, 2002.

² Autorica već desetu godinu vodi Kabinet za ranu komunikaciju pri Centru za rehabilitaciju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta.

³ U Hrvatskoj zasad nisu uspostavljena savjetovaništa za rani razvoj upravo sa zadaćom prevencije poremećaja i sa zadaćom očuvanja mentalnoga zdravlja. Koliko su ona potrebna, pokazao je pilot-projekt »Model dijagno-

Odrastanje je složen i katkad bolan proces i za dijete i za roditelje. Krize odrastanja ne pojavljuju se samo u adolescenciji, one se ciklički javljaju tijekom cijelog odrastanja. Primjerice, prkos i svojevoljnost dvogodišnjaka odražavaju sazrijevanje u kojem dijete pokušava nametnuti vlastitu volju jer je u toj dobi to razvojni zadatak na putu razvoja osobnosti. I dijete treba ograničenja, ne samo zato što ga ona štite od opasnosti, nego stoga što su ona nužna za usvajanje socijalnih vještina. Ona mu stvaraju situacije u kojima se suočava sa svladavanjem prepreka, ali i s vlastitim osjećajima i osjećajima drugih ljudi. Ako djetetu još od rane dobi nikad nisu bile postavljane ikakve granice i zahtjevi, djetetu je uskraćena prilika da se uči prilagođavati, da otkriva druge kao bića s osjećajima koje se može povrijediti, ali s kojima i suosjećamo i surađujemo. Dijete može učiti samo tada kad se osjeća sigurno i zaštićeno. A osjećaj sigurnosti i zaštite mogu dati roditelji koji znaju zaustaviti dijete. Roditelji kojima se može neograničeno manipulirati ne mogu pružiti osjećaj sigurnosti jer su slabi, slabiji od svojeg djeteta. Djetetovo vladanje drugima ne proizlazi stoga nužno iz njegove samovolje, nego se često pojavljuje kao surogat za nedostatan osjećaj sigurnosti i zaštićenosti. Zbog toga je iznimno važno uvijek iznova promišljati koje su to temeljne potrebe na koje valja uvijek odgovarati, a što je onaj višak za koji se mirno može reći, »ne, to nam ne treba«.

Na temelju bogatoga kliničkog i istraživačkog iskustva dva su poznata američka stručnjaka – Barry Brazelton i Stanley Greenspan⁴ došla do uvida da temeljne potrebe djeteta i način kako roditelji odgovaraju na njih tijekom ranog razvoja, čine kamene temeljce za više razine emocionalnih, socijalnih i intelektualnih sposobnosti. U svojem opisu temeljnih potreba na prvo su mjesto stavili potrebu djece za toplim i podupirućim odnosom. Ona je bitnija za emocionalni i intelektualni razvoj od ranoga kognitivnog treninga ili edukativnih igara. U savjetodavnom radu s roditeljima koji su zabrinuti za razvoj svoje djece često uočavamo prenatraglašeno po-

stičko-savjetodavnoga praćenja ranoga dječjeg razvoja i podrške obitelji s malom djecom«. Projektna iskustva sažeta su u knjizi: Marta LJUBEŠIĆ (ur.), *Biti roditelj*, Zagreb, Državni Zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2003.

⁴ Barry BRAZELTON, Stanley GREENSPAN, *The irreducible needs of children – What every child must have to grow, learn and flourish*, New York, Perseus Books, 2000.

učavanje i treniranje djeteta, sve u najboljoj nakani, no ipak štetno. Želja da dijete bude u životu uspješno i afirmirano također često dovodi do preopterećenja djeteta različitim obvezama – od sporta do ranog učenja stranih jezika, plesa i glazbe. U žurbi da se odgovori zacrtanome rasporedu nerijetko izostaje razvoj bliskog odnosa koji se može razviti samo zajedničkim i opuštenim druženjem djece i roditelja. Spomenuti autori ističu i potrebu za zaštitom, sigurnošću i regulacijom. Ova potreba biva zadovoljena ako djetetova okolina učinkovito štiti dijete od tjelesnih ozljeda, toksičnih djelovanja i/ili nasilja. Konzumiranje alkohola ili pušenje tijekom trudnoće, život u buci i onečišćenom okolišu, hrana opterećena toksičnim sastojcima, samo su primjeri kako može biti ugroženo zadovoljavanje ove temeljne potrebe, i to još od prenatalnog razdoblja čovjekova života. Također je izuzetno važno zadovoljiti potrebu za stjecanjem iskustva na način koji je prilagođen djetetovim individualnim potrebama. Stoga je presudno svakom djetetu priznati njegovu jedinstvenost i pravo na usvajanje znanja vlastitim tempom. Drugim riječima, svako dijete ima svoj jedinstveni temperament i druga razvojna obilježja i pružanjem ranog iskustva koje odgovara djetetovoj prirodi sprječavaju se teškoće učenja i ponašanja i dijete se osposobljava za puni razvoj vlastitih potencijala. Spomenimo još tako često zanemarenu potrebu za strukturom i granicama. Djeca trebaju strukturu i granice jer im one okolinu čine predvidivom i jasnijom. Prihvaćanje pravila i poštovanje granica koje se događa toplim i bliskim obiteljskim odnosima omogućuje djetetu interiorizaciju granica, kanaliziranje agresije i smireno rješavanje problema na koje nailazi. Da bi se ostvarili ti ciljevi, djeca trebaju okolinu koja je istodobno i empatična i sposobna postaviti granice, te koja djeluje ponajprije svojim očekivanjima i primjerom, a ne grdnjom ili kaznama. Za zadovoljavanje ove potrebe važno je da odrasli imaju povjerenja u djetetove mogućnosti, ali i da dobro razumiju njegove slabosti.

Savjetodavni rad s obiteljima uvjerio nas je kako je i u našim uvjetima itekako opravdano pokloniti više pozornosti pitanjima zadovoljavanja temeljnih i nezaobilaznih dječjih potreba, ali i svim onim pitanjima koja zabrinjavaju roditelje, jer su izazovi odrastanja uvijek i izazov roditeljstvu.